

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 330.341.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/166-15>**Мащенко С. О.**

кандидат економічних наук, доцент,
ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва і архітектури»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2036-5405>

Гончарова К. В.

кандидат економічних наук, доцент,
ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва і архітектури»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1893-7243>

Гребенніков В. Р.

аспірант,
ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва і архітектури»

Mashchenko Svitlana, Goncharova Katerina, Hrebennikov Vladyslav
Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture

РОЗМІЩЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ ЯК ОДИН З ІНСТРУМЕНТІВ СПРИЯННЯ ПОЛІТИЦІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

У статті наведена систематизація підходів до визначення поняття «сталий розвиток». Зроблений висновок, що однозначного визначення поняття сталого розвитку немає. Кожен з учених тлумачить його з позиції власних суб'єктивних суджень. Найбільш прийнятним є визначення, яке надано в загальнодержавній стратегії сталого розвитку України до 2030 р. Зазначено, що у реалізації концепції сталого розвитку регіональний (субнаціональний) рівень повинен виступити визначальною ланкою. Це пов'язано з тим, що регіон є тим суб'єктом інтеграційних відносин, де цілі сталого розвитку найбільш адекватні його положенню у системі управління національною економікою. Зазначено, що для реалізації завдань сталого розвитку на регіональному рівні необхідним є: розроблення соціально-економічних та екологічних програм розвитку території; формування місцевих бюджетів з урахуванням пріоритетності цілей і завдань сталого розвитку; реалізація комплексу заходів збалансованого розвитку регіонів. Визначено, що для подальшої реалізації концепції сталого розвитку в регіональному вимірі необхідне розроблення нової методології з урахуванням ефективного розміщення продуктивних сил. Наголошено, що розміщення продуктивних сил є інструментом досягнення ефективної реалізації концепції сталого розвитку. Авторами запропонована схема забезпечення сталого розвитку регіонів з урахуванням факторів РПС. Виокремлено три головні напрями: розроблення стратегій сталого розвитку для кожного регіону, формування місцевих бюджетів з урахуванням пріоритетності і цілей сталого розвитку та формування ефективної політики РПС у контексті сталого розвитку. Зазначено, що останній є головним та потребує найбільшої уваги у процесі дослідження.

Ключові слова: розміщення продуктивних сил, регіональна економіка, сталий розвиток, регіони, політика сталого розвитку.

PLACING OF PRODUCTIVE FORCES AS AN INSTRUMENT OF POLICY FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE REGION

A systematization of approaches to the definition of «sustainable development» has been provided in this article. It has been concluded that there is no unambiguous definition of sustainable development. This term is interpreted by scholars from the standpoint of their own subjective judgments. The definition given in the national strategy of sustainable development of Ukraine until 2030 can be considered as the most acceptable. It has been noted that in the implementation of the concept of sustainable development, the regional (subnational) level should be the determining factor. This is due to the fact that the region is the subject of integration relations, where the goals of sustainable development are most adequate to its position in the system of management of the national economy and regional association. It has been noted that the implementation of sustainable development tasks at the regional level requires: development of socio-economic and environmental development programs; formation of local budgets taking into account the priority of goals and objectives of sustainable development; implementation of a set of measures for balanced development of regions. It has been determined that for further implementation of the concept of sustainable development in the regional dimension, it is necessary to develop a new methodology taking into account the effective allocation of productive forces. It has been emphasized that the deployment of productive forces is a tool to achieve effective implementation of the concept of sustainable development. A scheme to ensure sustainable development of the regions, taking into account the factors of the APF has been suggested by the authors. There are three main areas: development of sustainable development strategies for each region; the formation of local budgets taking into account the priorities and goals of

sustainable development and the formation of an effective policy of the APF in the context of sustainable development. It has been noted that the last area is the main one and needs the most attention in the research process. It has been concluded that sustainable development in the region is possible through the development and implementation of regional strategies and programs of sustainable development, as well as in the development of coordinated regional development policy in the context of sustainable development and local budgets taking into account the priority of sustainable development.

Keywords: allocation of productive forces, regional economy, sustainable development, regions, policy of sustainable development.

JEL classification: R11, Q01, Q56, O10, O35, O44

Постановка проблеми. Нині дуже гостро перед країнами та регіонами постає проблема забезпечення сталого розвитку. Всеохоплююча глобалізація та інтернаціоналізація приводять не тільки до розширення кордонів та залучення нових учасників до міжнародного економічного співтовариства, а й до появи нових проблем, зокрема екологічних. З метою їх подолання перед спільнотою постає імператив сталого розвитку, до якого долучаються не тільки країни, а й регіони. Нині для останніх найбільш гостро стоїть питання ефективного розвитку та розміщення продуктивних сил із позиції концепції сталого розвитку, що об'єднує три складові частини, які йому притаманні: економічну, соціальну та екологічну.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій.

Нині проблемам концепції сталого розвитку приділяє увагу низка дослідників, серед них слід виділити таких відомих закордонних науковців, як: Д. Медоуз, Й. Рандерс, Г. Дейлі, В. Беренс, Г. Одум, У. Росту та інші. Щодо вітчизняних учених, то проблематикою в галузі сталого розвитку займалися О. Алімов, О. Амоша, В. Базилевич, І. Вахович, В. Гесць, Л. Гринів, Л. Жарова, М. Згуровський, Л. Мельник, О. Новікова, М. Хвесик, Є. Хлобистов, О. Шубравська та багато інших. Також слід зупинитися і на наукових доробках учених, які приділяли свою увагу проблемам розміщення продуктивних сил, таких як Х. Бос, А. Вебер, С. Голованова, Б. Зімін, та на роботах українських учених: С. Іщука, М. Фащевського, Л. Чернюк, З. Герасимчука, Б. Данилишина, С. Кравців та інших. Слід зазначити, що не досить дослідженими залишаються питання розміщення продуктивних сил із позиції сталого розвитку саме в регіональному аспекті.

Мета статті – аналіз проблем розміщення продуктивних сил як одного з інструментів сприяння політиці сталого розвитку в регіональному аспекті.

Виклад основного матеріалу. Велику увагу питанням сталого розвитку приділяє Організація Об'єднаних

Націй. Перша всесвітня Конференція ООН із навколишнього середовища відбулася в Стокгольмі в 1972 році, де брали участь представники 113 країн і вперше був застосований у міжнародно-правовому лексиконі термін «сталий розвиток». Основний зміст доктрини сталого розвитку суспільства сформульовано в доповіді «Наше спільне майбутнє» Комісії Брундтланд у 1987 р. і коротко може бути викладений таким чином: сталий розвиток визнається таким, що задовольняє потреби сьогодення без зменшення можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Проте дві міжнародні конференції ООН із проблем навколишнього середовища та розвитку (1992 р. у Ріо-де-Жанейро та 2002 р. в Йоханесбурзі) довели, що імплементація доктрини сталого розвитку в конкретні стратегії національного та регіонального рівня стримується недостатньою обізнаністю керівників різного рівня управління, а також населення в механізмах та можливих результатах подібного типу суспільного розвитку. Спостерігається брак ефективних стратегічних планів, програм, інструментів та територіально-орієнтованих механізмів переходу до узгодженого з природою та соціумом економічного розвитку [1].

Дослідженнями поняття сталого розвитку займалися багато науковців, систематизація їхніх підходів наведена у табл. 1

Отже, як бачимо з таблиці, однозначного визначення поняття сталого розвитку немає. Кожен з учених тлумачить його з позиції власних суб'єктивних суджень. На нашу думку, найбільш прийнятним є визначення, яке надано в загальнодержавній стратегії сталого розвитку України до 2030 р. Ми також вважаємо, що всім регіонам України необхідно діяти в межах цієї стратегії. На думку авторів, у реалізації концепції сталого розвитку регіональний (субнаціональний) рівень повинен виступити визначальною ланкою. Це пов'язано з тим, що регіон є тим суб'єктом інтеграційних відносин, де

Таблиця 1

Систематизація підходів до визначення поняття «сталий розвиток»

Вчений	Визначення
Акімов А.А. [2]	Здатність системи повертатися до стану рівноваги шляхом використання власних та придбаних ресурсів
Кульбака Н.А. [3]	Перебування економічних ресурсів у збалансованому стані задля забезпечення внутрішніх і зовнішніх факторів у довгостроковій перспективі
Коротков Е.М. [4]	Сукупність змін, що ведуть до появи нової якості і зміцнення життєвості системи, її здатність чинити опір руйнівним силам зовнішнього середовища
Стиглиць Д. [5]	Розвиток, який дає змогу людству уникнути можливого передчасного зникнення з обличчя Землі в результаті самознищення під впливом власних варварських дій стосовно навколишньої дійсності
Експерти ООН [6]	Такий розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби
Стратегія сталого розвитку України до 2030 р. [7]	Це процес зміни ціннісних орієнтацій багатьох людей. Визнаними міжнародними фундаментальними цінностями розвитку є свобода, рівність, солідарність, толерантність, повага до природи, спільна відповідальність.

цїлі сталого розвитку найбільш адекватні його положенню в системі управління національною економікою. Саме регіон найбільше зацікавлений у створенні відповідного регіонального середовища зовнішньоекономічної діяльності, залучаючи до процесу зацікавлені сторони – виробників, споживачів та місцеві органи влади. Тому можна стверджувати, що до інтересів регіонального рівня долучаються такі аспекти сталого розвитку, як екологічні, економічні й соціальні. Це означає, що регіон зацікавлений у вирішенні багатьох соціально-економічних і екологічних проблем території (збільшенні зайнятості, рівня доходів населення, комплексному соціально-економічному розвитку) і запобіганні можливим негативним наслідкам (надмірній конкуренції, порушенню екологічної рівноваги). Для реалізації завдань сталого розвитку на регіональному рівні необ-

хідним є: розроблення соціально-економічних та екологічних програм розвитку територій; формування місцевих бюджетів з урахуванням пріоритетності цілей і завдань сталого розвитку; реалізація комплексу заходів збалансованого розвитку регіонів [1]. Для подальшої реалізації концепції сталого розвитку в регіональному вимірі необхідне розроблення нової методології з урахуванням ефективного розміщення продуктивних сил. На нашу думку, для цього потрібне поєднання методів як міжнародної, так і регіональної економіки. Нами запропонована схема забезпечення сталого розвитку регіонів з урахуванням факторів РПС.

Таким чином, спираючись на методологічний підхід формування, ми запропонували три ключові напрями розвитку концепції сталого розвитку на території регіону. По перше, це розроблення стратегій сталого роз-

Рис. 1 Схема забезпечення сталого розвитку регіонів з урахуванням факторів РПС

Джерело: розроблено авторами

витку для кожного регіону (цей напрям уже успішно застосовується на території нашої держави), по друге – формування місцевих бюджетів з урахуванням пріоритетності і цілей сталого розвитку. І третій, на наш погляд, головний напрям – це формування ефективної політики РПС в контексті сталого розвитку.

Розміщення продуктивних сил – інструмент досягнення ефективної реалізації концепції сталого розвитку. Слід зазначити, що в нинішніх реаліях розвитку нашої держави політика розміщення як складова частина національної регіональної політики України відійшла на другий план. Старі схеми розміщення, які були орієнтовані на умови планової економіки і жорсткий розподіл ресурсів між галузями і регіонами, вже не вписуються в нові реалії, де активно починають діяти ринкові мотиви і нові фактори розміщення. Як наслідок, у межах країни та її регіонів формуються нові диспропорції. Нині цей інструмент практично не реалізується.

Нами запропоновано реалізувати концепцію сталого розвитку з урахуванням РПС на території регіонів, тобто реалізувати політику, яка буде спрямована на мобілізацію усіх факторів розміщення продуктивних сил.

Так, розвиток ринкових відносин супроводжується гнучкістю діяльності підприємств, що включає зміну напрямів роботи, вибору постачальників тощо. Тому одним з інструментів реалізації політики розміщення стає інфраструктурне облаштування території для іноземних інвесторів. Також необхідно зупинитися і на формуванні іміджу території, який також буде мотивувати іноземного інвестора залучати кошти до регіону. Імідж території, як правило, повинен базуватися на культурних і людських ресурсах, таких як накопичений потенціал навичок, умінь місцевих жителів, їхній освітній рівень. Також одним з напрямів удосконалення розміщення продуктивних сил повинно бути формування сектору «зеленої економіки», що базується на енергозбереженні, впровадженні екологічно чистих технологій, відновлювальних і альтернативних джерел енергії, ефективних технологіях переробки відходів і формуванні циркулярної економіки. Ще одним напрямом удосконалення розміщення продуктивних сил має стати формування кластерів на території регіонів задля досягнення сталого розвитку. Переважно мають бути розглянуті аграрний кластер та будівельний, адже саме вони потребують найбільшого фінансування та залучення інвестицій. Також необхідно спонукати підприємства до залучення в технологічний процес енергозберігаючого устаткування з метою підвищення енергоефективності регіону. Реалізація концепції сталого розвитку з позиції факторів розміщення продуктивних сил також потребує врахування людського фактору. Іншими словами, людина є провідним елементом, головною продуктивною силою. Тому розміщення нових виробництв має здійснюватися з урахуванням удосконалення системи розселення, посилення ролі людського потенціалу територій, орієнтації на рівень освіти і місця концентрації високоосвічених трудових ресурсів, а також близькість до місць проживання. Серед найбільш суттєвих факторів розміщення слід відзначити фактори, що передусім базуються на умовах формування бізнес-середовища, враховують інноваційність, формують інтелектуальний капітал, забезпечують взаємодію між усіма суб'єктами та мобі-

лізують трудові ресурси. Також потрібно враховувати орієнтацію на міське чи сільське поселення та наявність конкурентних переваг території. Базуючись на вищевикладеному, слід наголосити на формуванні принципів розміщення продуктивних сил. По-перше, принцип сталого розвитку, що означає досягнення не тільки економічних, але й соціальних і екологічних ефектів. По-друге, принцип концентрації, пов'язаний з орієнтацією на зони і вузли зосередження економічної діяльності, що забезпечує підвищення конкурентоспроможності регіону. Саме великі міста і території, що знаходяться в зоні їх впливу, розглядаються як майданчики нових форм територіальної організації економічної діяльності. По-третє, ефект поширення зовнішньоекономічних зв'язків, який базується на розвитку міжнародних зв'язків. З іншого боку, цей принцип передбачає економічну насиченість простору, що дає змогу створювати міжнародні мережі, учасниками яких можуть бути представники різних секторів (бізнесу, державного і громадського сектору). По-четверте, принцип відповідності, що включає відповідність розміщуваних об'єктів економічної інтеграції міжнародній спеціалізації регіону, а також просторову відповідність об'єктів формам міжнародних економічних зв'язків. По-п'яте, принцип відсутності жорсткої прив'язки до кордонів адміністративно-територіальних одиниць, можливість виходу за їх межі адміністративно-територіальної одиниці, формування нових зон або територій міжнародної активності. Усе вищевикладене повинно бути застосовано під час розроблення та впровадження регіональних стратегій і програм сталого розвитку, а також скоординованої політики регіонального розвитку, спрямованої на реалізацію концепції сталого розвитку, базуючись на принципах розміщення продуктивних сил. Необхідним інструментом досягнення сталого розвитку також повинно стати формування місцевих бюджетів з урахуванням пріоритетності цілей і завдань сталого розвитку. Нині це доволі легко реалізувати, адже із впровадженням децентралізації на території нашої країни мобілізація усіх фінансових ресурсів знаходиться у розпорядженні регіональних та місцевих органів влади, які можуть ефективно спрямовувати їх на вирішення нагальних проблем.

Висновки. У роботі було проаналізовано проблеми розміщення продуктивних сил як одного з інструментів сприяння політиці сталого розвитку в регіональному аспекті. Проведено систематизацію підходів до визначення поняття «сталий розвиток». Зроблений висновок, що однозначного визначення поняття сталого розвитку не існує. Зазначено, що для подальшої реалізації концепції сталого розвитку в регіональному вимірі необхідне розроблення нової методології з урахуванням ефективного розміщення продуктивних сил. Запропонована схема забезпечення сталого розвитку регіонів з урахуванням факторів РПС. Спираючись на методологічний підхід формування, запропоновано три ключові напрями розвитку концепції сталого розвитку на території регіону. Зроблений висновок, що досягти сталого розвитку в регіоні можливо за рахунок розроблення та впровадження регіональних стратегій і програм сталого розвитку, а також скоординованої політики регіонального розвитку РПС у контексті сталого розвитку та формування місцевих бюджетів з урахуванням пріоритетності цілей сталого розвитку регіону.

Список використаних джерел:

1. Орловська Ю.В., Дугінець Г.В., Квактун О.О., Фісуненко П.А. Регіональна економіка. Дніпропетровськ, 2012. 493 с.
2. Акимов А.А., Гамидов Г.О., Колосов В.Г. Инновационно-инжиниринговые задачи структурной перестройки экономики. СПб. : СПбГТУ, 1997, 261 с.
3. Кульбака Н.А. Сущность и факторы экономической устойчивости предприятия. Донецк: Донецкий национальный техн. Ун-т, 2002. URL: <http://uran.donetsk.ua/~masters/2002/fem/kulbaka/lib/s13.html> (дата звернення 12.01.21)
4. Коротков Э.М. Концепция менеджмента. Москва : Дека, 1997. 304 с.
5. Западная экономическая социология: хрестоматия современной классики / сост. и науч. ред. В.В. Радаев; пер. М.С. Добряковой и др. Москва : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2004. 711 с.
6. Наше общее будущее. Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию. Москва : 1999. 424 с.
7. Стратегія сталого розвитку України до 2030 р. URL: file:///C:/Users/Пользователь/Downloads/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf (дата звернення: 12.01.21)

References:

1. Orlovska Ju.V., Duginec G.V., Kvaktun O.O., Fisunencko P.A. (2012) *Regionalna ekonomika* [Regional economy]. Dnipro. (in Ukrainian)
2. Akymov A.A., Gamydov V.G., Kolosov V.G. (1997) *Innovacionno-inzhiniringovye zadachi strukturnoj perestrojki jekonomiki* [Innovative-engineering problems of structural rebuilding of the economy]. SPb.: SPbGTU. (in Russian)
3. Kulbaka N.A. (2002) *Sushhnost i faktory jekonomicheskoy ustojchivosti predpriyatija* [The essence and factors of economic stability of the enterprise]. Donetsk: Doneckij nacionalnyj tehn. un-t. Available at: <http://uran.donetsk.ua/~masters/2002/fem/kulbaka/lib/s13.html> (accessed 12.01.21)
4. Korotkov Je.M. (1997) *Koncepcija menedzhmenta* [The concept of management]. Moscow: Deko. (in Russian)
5. Radaev V.V. (ed.) (2004) *Zapadnaja jekonomicheskaja sociologija: hrestomatija sovremennoj klassiki* [Western economic sociology: a textbook of modern classics]. Moscow: Rossijskaja politicheskaja jenciklopedija (ROSSPJeN). (in Russian)
6. (1999) *Nashe obshhee budushhee. Doklad Mezhdunarodnoj komissii po okruzhajushhej brede i razvitiju* [Our common future. Report of the International Commission on Surrounding Delusion and Development]. Moscow. (in Russian)
7. *Strategija stalogo rozvytku Ukrai'ny do 2030 r.* [Strategy of sustainable development of Ukraine until 2030]. Available at: file:///C:/Users/Pol'zovatel'/Downloads/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf (accessed 12 January 2021).